

ERKEK-KADIN İLİŞKİSİ AÇISINDAN “ROSE BERND” ve HALK TÜRKÜSÜNÜN İŞLEVİ

Doç.Dr.Ali Osman Öztürk*

0. Giriş

Kişi sayısının azlığı, zamanda ve mekânda birlik, analitik teknik ve diyalogun önem kazanması naturalist tiyatronun temel özelliklerindedir. Alman Naturalizmi'nin programcılarında Arno Holz, dramdan karakter yaratmasını bekler; olay bunun için bir araçtan başka birşey değildir. Naturalist dramın bir başka yeniliği de trajik problemleri geleneksel dramdan farklı olarak yüksek tabakada veya müstesna tiplerde değil, en aşağı sosyal sınıflarda ele almasıdır (Aytaç 1992, 414). Gerhart Hauptmann (1862-1946) naturalist tiyatronun en önemli uygulayıcısı olmuştur. O'nun 1889'da *Vor Sonnenaufgang* adlı dramının sahnelenmesi ile başlayan edebi kariyeri, 1912 yılında Nobel ödülünü almasıyla zirveye ulaşır.

Hauptmann'ın sahne sanatındaki ustalığı, onun özellikle çevre tasvirlerinde ve yarattığı kişilerin ruh yapısında, dilin yalınlığında sanat düzeyini yakalamasında görülmektedir. O'nun tüm eserlerinde ortak olan bir nokta ise, insanları kalıtım ve çevre ilişkileri içinde ele alarak derinlerine eğilmesidir (Aytaç 1992, 417 vd.). Oyundaki mücadele karakterler arasında değil, “daha çok Sosyal Darwinist ‘hayat kavgası’ teoremine uygun olarak insanın doğal ve toplumsal şartlara karşı verdiği bir savaş olarak işlenir. Şartların kendisi ve bunlara karşı alınması gereken tavır yeni dramın ana konusudur. Gerhart Hauptmann bu dram tipine ‘sosyal drama’ adını vermiştir.” (Sevim 1991,199 vd.). “Natüralist tiyatro figürlerinin hareket sahası geniş değildir. Bu figürler tevarüs (Erbgut) ve çevre (Milieu) ile belirlenmiş pasif kahramanlardır.” (Ünlü 1993, 118).

1. Rose Bernd

Hauptmann'ın bu dramı Naturalist akım içinde yer alan eserlerindedir. 1903'de yazılıp yayımlanan bu oyun, yine 31.10. 1903 tarihinde ilk kez sahnelenmiştir.

Beş perdeden oluşan bu nesir dramın konusu şöyle:

Rose Bernd, henüz olgunlaşmamış genç bir köylü kızdır. Karısı sakat olan köy muhtarıyla, evlenme vaadine kanıp, ilişkiye girer ve hamile kalır.

Muhtar Chr. Flamm, gerçekte onunla gönül eğlendirmektedir. Mücellit August Keil ise Rose Bernd'i gerçekten sever ve onunla evlenmek ister. Rose, onunla nişanlanır, ancak muhtardan ümidini kesmediği için evliliği devamlı ertelemektedir. Bu arada gizli ilişkisini öğrenen Arthur Streckmann adlı makinistin tecavüzüne uğrar. Makinistin rahatsız edici davranışları sonucu çıkan kavgada nişanlısı August Keil'in tek gözü kör olur ve mahkemeye düşerler. Yalan ifade vermekten, erkeklerin yalan-dolanından ve çevresine karşı duyduğu utançtan ötürü bunalan Rose Bernd, sonunda çocuğu düşürür ve durum ortaya çıkar. August Keil onu herşeye karşın kabul eder.

2. Erkek-Kadın ilişkisi¹

Hauptmann, oyunda toplum içindeki erkek-kadın ayrımını sadece genel olarak değil, aynı zamanda ayrıntılarda da vurgulamıştır. Her fırsatta şu ya da bu figürün ağzından, bir çok deyim ve atasözü veya durum tasvirinde bu gerçeğin altını çizer. Tarla işçileri öğlen paydosunda, pınara gelirler. Önce yetişip su içmekte olan kadınları bir erkek ittirir; suyun önce kendi hakkı olduğunu belirtir (s. 37).

Bayan Flamm, çocuk ve mezarın kadınlar için olduğunu söyler (s. 32). Rose'nin kendisini eve getiren Kleinert'in "senin için birini çağırمامı ister misin" sorusuna; "bir mezarıcı belki" diye cevap vermesini bu bağlamda değerlendirebiliriz (s. 68).

Rose, Flamm'a, kendini paspas gibi kullandığını söyler (Immer putzt euch an mir eure Stiefeln ab..."; s. 30) ve erkeklerden şöyle yakınır: Bir sarmaşık gibi ona asılmışlar, onu yolda bile yürütmemişlerdir. Tüm erkekler ardına düşmüş; o saklanmış, korkmuş, ancak durum daha da kötüleşmiştir. Sonra tuzaktan tuzağa düşmüş, bir türlü kendini toparlayamamıştır (s. 77). Örn. Streckmann; onu bir "köpek" gibi takip etmiş, çok bunaltmıştır (Flamm, bu köpek benzetmesiyle dalga geçer; aksine kadınların erkeklere "kuyruk sallayıp" yüz vererek, peşlerinden koşturduğunu ima eder;"Nu, was dann, ihr Weiber macht uns zu Hunden. Heute der, morgen der, 's is bitter genug! Tut ihr, was ihr wollt jetzt!"; s. 65); yırtıcı bir kuş gibi üstüne saldırmış, kaçmak isteyen Rose'nin üzerine kapıyı sürgülemiş, üstünü başını yırtıp, yaralamıştır (s. 48 vd.). Eserin sonunda çocuğunun ölümünde asıl suçlunun Streckmann olduğunu söylerken, aynı zamanda erkekleri de suçlamaktadır (s. 78). Ayrıca çocuğunu, erkeklerden çektiğini çekmemesi için öldürdüğünü ekler. Kardeşi Marthel'e bu dünyada yalnızlığın, terk edilmişliğin çok zor olduğunu söyler; burada herhalde savunmasız kadını kastediyor olmalı (s. 69).

2.1. Erkek Tipleri

2.1.1. Avcı Tipi: Christoph Flamm

Flamm, eşinin felçli oluşunu bahane ederek, saf bir kızı kendi basit arzuları için kullanan biri; ancak kızın hamileliği ortaya çıkınca her türlü ahlâki sorumluluktan sıyrılır ve ondan uzaklaşır. Bununla yetinmez, bir de ona ve karısına ahlâk dersi vermeye kalkışır. Hatta Rose'ye, kendini kurtarmak amacıyla karısının yanında fahişe muamelesi yapar (s. 65). Böylece Flamm, namus ve dürüstlüğü sadece kadından bekleyen ve erkek söz konusu olunca başka düşünen iki yüzlü erkek imajının bir prototipi olarak karşımıza çıkar (Rinsum, 1988, sv.)

O, Streckmann'ın ağzından laf almak için güya Rose'ye üzölmüş görünür (s. 51); aslında gülüp geçmektedir. Diğer yandan, dava açılmasının aptalca bulur, çünkü sonunda 'fatura hep kadına kesilmektedir' ("De Kosten trägt immer die Frau zuletzt."; s. 55). Bayan Flamm, kocasının Rose'yle ilişkisini öğrenince, bunu nasıl yaptığını sorar. Flamm anlayış göstermesini ister; öyle ki, bir an gelmiş, kendine hakim olamamıştır. Eflatun'dan bahsederek onu iknaya çalışır. Bayan Flamm, bunun üzerine, erkeklerin hep haklı olmak istediklerine ifade eder. Kadını ele geçirdiğinde onu mutlu ettiğini düşünen erkek, kendini feda etmiş saydığı için, pişman olacak birşey de yoktur erkek açısından. Nitekim Flamm karısını suçlar, kendini değil: Çocuklarının ölümünden sonra, evden çıkardıkları Rose'yi o çağırıp eve girip çıkmasına izin vermiştir. Bayan Flamm, erkekleri çocuğa benzetir; onların kırdığı testiye hep kadınlar yerine koymak zorunda kalmaktadır (s. 61). Erkekler verdikleri sözü de tutamazlar (s. 62).

2.1.2. Dejenere Tip: Arthur Streckmann

Övünmeyi seven, kadınların zaafını, ilk fırsatta onların aleyhine kullanmayı marifet sayan kaba bir adam. Nitekim Rose'nin Flamm'ın tarlasında çalışmasını, onunla ve August Keil ile ilişkisini, babasının oturdukları evden ayrılıp A. Keil'in evine taşınacak olmasını vs. hep koz olarak kullanmayı, böylece onu tuzağına düşürmeyi planlar. Rose'nin evlenmeden önce hayatın tadını çıkarmak isteyen biri olarak görünmesi arzularını kamçulamaktadır (A Prachtmädel wie du hat's ni ängstlich mit Heirat'n: die soll sich irscht richtig ausamisieren!..."; s. 13) . Kendini, kadınlardan her istediğini elde edebilen (Was ich will bei am Weibe, das setz' ich o durch; s. 14) biri olarak görür, zaten Rose'nin ona "kuyruk salladığını" ("Du hast woll o oft schonn nach mir geschielt"; s. 14) düşünmektedir.

Rose'den yüz bulamaması üzerine, Flamm olayıyla korkutmaya çalışır ve kendisiyle birlikte olmaya zorlar; yoksa Rose'yi herkese rezil edebilir (Ich

wer woll glei gehn und dich ieberall ausrichten? Dich ieberall durch a Hechel zerr'n?; s. s. 15); o halde Rose akıllı davranıp, 'kaz gelecek yerden tavuk esirgememelidir' (Warum soll man a Leuten kee X fer a U machen?; s. 15) . Rose'nin zayıf yönünden yararlanıp evine çağırır ve tecavüz eder. Bununla yetinmez, ayrıca onu fahişe diye suçlar: Günlerce peşinde koştuğu Rose için Streckmann, başı sıkıştığında "herkesle aşna-fişne olduğu" nitelemesini yapar ("Wegen dem Frololke da, die mit all'r Welt a Gestecke hat..."; s. 49).

Aynı zamanda evli olan Streckmann, zaman zaman karısını döven (Euch Weibern muß ma a Meister zeigen; s. 13) biri olup, gözü dışarda ve içkici bir erkek tipi olarak karşımıza çıkar (Weiber geheeren ooch in de Kirche; s. 12). Dinî inançlarında Chr. Flamm gibi samimi değildir (Flamm: "Die Mucker sind immer in der Kirche! Wo soll'n denn die Mucker anders sein?" s. 9; Streckmann "Mit unsern Herrgott steh'ich sehr gutt! A nimmt's ni sehr genau mit meinen Sinden." s. 12), tıpkı Rose Bernd'e olan duygularında olduğu gibi. Utanmazlıkta köydeki tüm erkekleri geride bırakan Streckmann, makinistliği ile, teknolojinin soğukluğunu ve duyarsızlığını temsil etmektedir. (Rinsum, sv.)

2.1.3. Geleneksel Tip: Baba Bernd de diğer erkeklerden farklı düşünmez kadın konusunda. Daha önceleri erkeklere direnebilen Rose'nin tuzağa düşmesini kabullenemez; Rose'ye "seni asmak gerekir" der. Bernd'e göre kadının şerefi Tanrının şerefidir (s. 71). Ancak eve geldiğinde ayağını yıkamak için sıcak suyunu getirsin diye Rose'yi arar (s. 69). Kızını hıristiyanca yetiştirmiş ve hıristiyanca yaşayan biriyle evlenip yuva kurmasını ister (s. 72). Hata yaptığı takdirde evinde barındırmayacağını daha küçükten sıkı sıkı tembihlemiştir (s. 74). Dolayısıyla, katı ve kendine özgü kurallara sahip dindar bir adam olarak kızının yalana başvurup başını derde sokmasında payı olduğu kabul edilebilir. Erkekleri, örn. kızına August Keil için; "elini sallasa ellisi gelir" diyerek (s. 29) ayrıcalıklı değerlendirdiğini tespit edebiliriz.

2.1.4. Dindar Tip: August Keil: Manastırda yetim büyümüş, misyoner olmak istemiş, ancak çelimsiz ve hasta olduğundan bu ideale kavuşamamıştır. Mücellit olarak çalışır. Açacağı kitapçıda esas olarak "Erbauungsschriften" [dini kitaplar] satacaktır. Akşam yemeğinde şaraptan başka ağzına içki koymaz, sigara içmez. İnancı güçlüdür, öyle ki ona göre iman dağları yerinden oynatır (s. 26). Baba Bernd, onu bir melek gibi görmektedir (s. 29); çünkü zor günde ekmeğini onlarla paylaşmıştır. Tarla işçileri de ondan ideal bir damat adayı olarak övgüyle söz ederler (s. 37).

Onun için insanın kendi şerefinden önce Tanrının şerefi daha önemlidir. İnsanları yargılama hakkını kendinde görmez. Rose, diğer

erkeklerin yaptığı gibi kendisini aşağılayabileceğini söyleyince, August Keil kimseyi küçümseyip aşağılayamayacağını belirtir. Herkesin günahkar olduğunu; tövbe etmekle insanın bağışlanacağını düşünür. Tanrıdan gelenden şikayet edilmez; dert ne kadar büyük olursa, cennette bunun ödülü o kadar büyük olur. Bu dünyayı ve insanları sevmez, hatta öğrenir ("Und von der Welt will ich nischt ni meh wissen. Mich widert das ganze Gemächte an! Ich hab so an'n Ekel vor Welt und Menscha..."; s. 36) Böylece o, affedici olmakla, dinî açıdan kendini tatmin eden (Rinsum, sv.) dindar bir tip olarak karşımıza çıkar. En sonunda; yalan ifade verip, çocuğunu öldürmüş olan Rose'ye karşı belli bir mesafe kazandığı söylenebilir ("Aso was Unsägliches hätt'st du verbochen?" [...] "Das sein keene Phantasien [...] Das Mädél ... was muß die gelitten han!"; s. 79).

Dolayısıyla gerek August Keil gerekse Baba Bernd'in, Flamm ve Streckmann'ın aksine kendi iç dünyalarında yarattıkları bir ortamda yaşadıkları düşünülebilir. Kilise ve ev arasındaki küçük dünyalarında dış dünyaya kapalı yaşamaktadırlar. Rose Bernd ise gerçekleri, bir kadın olarak acı deneyimlerle öğrenmiştir. Bunu en güzel onun şu sözlerinde buluyoruz: "O jees, ei een kleen Kämmerla lebt ihr mitnander! Ihr wißt nischt, was außern der Kammer geschieht! Ich wiß! Ei Krämpfen hab' ich's gelernt!" (s. 76). Dışarda ise yalan-dolan hüküm sürmektedir; Naturalizmin önemli etkileyicilerinden Henrik Ibsen bunu "Lebenslüge" [yaşam yalanı] nitelmesiyle ifade ediyor (bkz. Schütz 1977, 43). Nitekim Rose yukarıdaki sözlerine, dünyanın yalan-dolanlarla dolu olduğunu ekler: "aus Liig'n und Triig'n besteht de Welt" (s. 76). Bu yalan-dolanın erkeklerin eseri olduğunu ayrıca belirtmeye gerek yok.

Naturalist tiyatro, "Prolog, Vorrede, Epilog" gibi geleneksel üslup araçlarından, "doğal" olmadıkları gerekçesiyle yararlanmaz. Ancak Hauptmann bu oyununda; halk türküsünden adeta prolog² gibi yararlanmıştır. 1. perdenin hemen başında üç farklı, ama konuca birbirine benzeyen türküyü monte etmiştir³ türküyü söyleyen çiftlik sahibi Flamm'dır. Burada bu türkü alıntısının işlevini önemli saydığımız için, metin içeriklerinden kısaca bahsetmek yararlı olacaktır.

3. Halk Türküsünün İşlevi

Oyunun Chr. Flamm'ın türküsüyle başlaması, öyle görünüyor ki, 1. perdenin içeriğiyle doğrudan ilgilidir. Bu perdede Flamm'la Streckmann'ın karakterize edilmesi söz konusudur: Her iki karakterin de gözü dışarda erkekler oluşu, en güzel bu 'avcı türküleri'yle anlatılabilir.

Türkü 1:

*Im Wald und auf der Heide
da such' ich meine Freude!
Ich bin ein Jägersmann!
Ich bin ein Jägersmann!*

[Ormanda, kırlarda
neşemi ararım heryerde
Ben avcı bir adamım!
Ben avcı bir adamım!]

6 kıtalı bir avcı türküsü. İçerik olarak masum; sadece avcının yaşamını konu alıyor görünmektedir (türkünün tamamı için bkz. Knorr 1981, 178-179). Türkünün masum içerikli olmadığı önce ikinci türküyle alegorik olarak deşifre edilmektedir.

Türkü 2:

*Ein Jäger aus Kurpfalz ... Na!?-
der reitet durch den grünen Wald.
(er schießt sein Wild daher,
gleich wie es ihm gefällt.
Ju - ja, ju - ja! Gar lustig ist die Jägerei
allhier auf grüner Heid,
allhier auf grüner Heid.)*

Kurpfalz'lı bir avcı
gider yeşil ormanda
Avını uzaktan vurur;
Tam istediği gibi.
Hah ha, ne zevkli avcılık;
Yemyeşil kırlarda!
Yemyeşil kırlarda!

(18 y.y. beri bilinen türkünün tamamı için bkz. Knorr 1981, 185.)

Sadece Almanya'da değil tüm Avrupa'da yaygın olan bu türkü tipinde avcılar anlatılır. Ancak, alegorik üslûpla anlatılan aslında av hayvanı peşinde koşan avcı değil, kadın-kız peşinde koşan avcıdır. Halk baladının ötesinde 13. yy.dan beri bilinen bu aşk alegorisi "aşk özlemini" dile getirir. Hauptmann'ın dramlarının geçtiği çevre olan Şlezya (Schlesien)'da da yaygın olarak tespit edilen bu Alman halk baladında, sözünü ettiğimiz alegorik özellik kaybolmuş ve av olarak artık herhangi bir hayvanı değil, aksine doğrudan bir 'kızı' ifade eder hale gelmiştir (bkz. Deutsche Volkslieder... 1976,176 vd.).

Bu tespit, neyin kastedildiğini doğrudan ifade eden üçüncü türküyle kanıtlanmaktadır.

Türkü 3.

*Mädel, ruck, ruck, ruck
an meine grüne Seite! ⁴
(i hab di gar so gern,
i kann di leide! ,
gar so gern, i kann di leide!
Bist so lieb und gut,
schön wie Milch und Blut,
du mußt bei mir bleibe,*

[Kız gel, gel, gel
gel sağ yanıma!
seni severim,
sen isterim!
sever, isterim!
Çok güzel, süt gibi beyaz,
kan gibi al,
yanımda kal,

mir die Zeit vertreibe., gönlümü eğlendir.
 Mädele, ruck, ruck, ruck an meine grüne Seite,
 kız gel, gel, gel yanıma
 i hab di gar so gern, i kann di leide.)

seni sever, seni isterim!]

(Tamamı 3 kıtalıdır; bkz. Knorr 1981, 84-85.)

19. yy. ilk çeyreğinden beri bilinen bu türkü, kara gözlü bir aşığın, sevgisini dile getiriyor. Ona artık "Wild" (vahşi hayvan, av hayvanı) gibi mecaz, alegori yoluyla değil, doğrudan "Mädel" (kız) diye hitab ediyor ve ona muhakkak sahip olması gereğini anlatıyor. Onu kalbine, evine hapsetmek isteğini vurguluyor. "Ruck an meine grüne Seite" ifadesiyle "sağıma gel" derken, ümit de verilmektedir. Üç türkü birlikte değerlendirildiğinde, erkeklerin kadınlara bir av hayvanı muamelesi yapıyor sonucu çıkıyor. Elde edene kadar peşinden koşulurken, ondan sonra işi bitmektedir. Evlilik kurumunu da bir "tilki tuzağı"na ("Fuchsfalle"; s. 44) benzeten Flamm'ın ağzından söylenen bu türküler, izleyiciyi oyunda sergilenen olaya psikolojik olarak hazırlamakta; kişilerin konumları hakkında önceden bilgi vermektedir.

4. Sonuç

Kendi çocuğunu öldüren bir kadının mahkemesinde bulunup, bundan etkilenerek, incelediğimiz dramı yazan Hauptmann (Aytaç, s. 422); Rose Bernd'i bize içinde bulunduğu şartların kurbanı olarak sunmaktadır. Bu şartlar, oyunda sık sık kullanılan atasözü ve deyimler kadar eski ve toplum içinde kaimdir; bu şartlar çok "çetin cevizdir, insanın dişini kırabilir" (s. 44). Kadını; tuzağa düşürmeyi marifet sayan ve bunda ilk davrananın hakkı gören (Streckmann: "Wer zuerscht kommt, mahlt zuerscht: das is hier ni andersch."; s. 16) zihniyettir insanın karşısındaki rakip. Ancak bir kez düşeni gören erkek, 'başkasının tattığı zevki kendine de hak görür' (wo Flamm-Schulz hierreicht, komm' ich o no mit"; s. 16). Başkasının karısı söz konusu olunca, erkeklerin çifte standart kullanması çok tipiktir (Was denn? Was hat's denn? Das schad't doch ernt nischt!? Warum soll man a Leuten kee X fer a U machen? Weshalb denn ni? Warum sein s' aso tumm! Die de das kenn, das sein mir de liebsta Frauvelker!"; s. 15 [Ne?.. Bunda ne var ki? Bunun hiç zararı yok! Neden helâle haram katmamalı? Niçin? Ne diye aptal aptal oturmalı; aldatan kadınlar benim daha çok hoşuma gider;]). Babasının belirttiği gibi gerektiği zaman erkeklerle karşı kendini savunabilen biri olarak Rose, erkeklerin tuzağına düşmemek için direnmekle birlikte, bu direnme uzun süreli olamamıştır. Böylece bireyin toplumsal olgular karşısındaki güçsüzlüğü söz konusu oluyor. Ünlü'nün adı geçen kitabında belirttiği üzere;

Rose Bernd'in fahişe olduğu kabul edilemez; çünkü Rose, içinde bulunduğu durumu bir kazanç kapısı olarak değerlendirmez. Chr. Flamm'la ilişkisi, onunla belki evlenebileceği gibi masum beklentisinden, ama daha çok itibarlı bir kişinin kendine gösterdiği ilginin verdiği saf gururdan; Arthur Streckmann'la ilişkisi ise tecavüz sonucu oluşmuştur.

Gerhart Hauptmann

DİPNOTLAR

*) S. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü.

- 1) Metin içindeki sayfa numaraları ve alıntılar şu baskıya göredir: Hauptmann, Gerhart, **Rose Bernd**, Ullstein Theater Texte, Nr. 4978, Frankfurt/Main - Berlin - Wien 1984, s. 8 (Türkçesi için bkz. H., G., **Rose Bernd**. Çev. Melâhat Özgü, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1949).
  - 2) Prolog, bir tiyatro eserinde özellikle belirlenen bir kişi ya da oyuncularından biri ya da bizzat yazar tarafından, izleyicilere sunulan giriş bölümüdür. Burada yazarın oyun bağlamında amaçları, görüşleri sergilenebileceği gibi, seyircinin selamlanması, oyuna hazırlanması vs. de söz konusu olabilir.
- Prolog'un biçimi zamanla değişiklik gösterebilir; yalın bir tanıtım, söyleşmeli sunuş, hatta, oyunda sergilenen olayla bağlantılı başlı başına bir sahne de olabilir bu. Birinci perdeye ait başlangıç bölümlerinin kısmen 'Prolog' diye nitelendiği olmuştur (Gero von Wilpert: **Sachwörterbuch der Literatur**, Kröners Taschenbuchausgabe, Bd. 231, 5. verb. u. erw. Aufl., Stuttgart 1969, s. 594).
- Prolog; "öndeyiş. Bir eserin önünde konu ve temi belli eden, okuyucuyu ya da seyirciyi psikoloji bakımından esere hazırlayan giriş" biçiminde de tanımlanmaktadır (L. Sami Akalın, **Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, Varlık Yay: 1936, İstanbul 1980, sv.)
- 3) Hauptmann bu tekniği diğer oyunlarında da işlevsel olarak kullanır. Örn. **Die Weber**'de işçiler, içinde buldukları durumu (bkz. Gerhart Hauptmann, **Dokumacıların İsyanı**. Çev. Hüseyin Salihoğlu, Ankara 1976, s. 53 vd.); **Einsame Menschen**'de Fräulein Anna, kadının toplum içindeki yerini (bkz. G.H., **Yalnız İnsanlar**. Çev. Nuran Özyer, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.: Nr. 541, Ankara 1983, s. 98) bu tür türkü alıntısıyla betimlerler. Ayrıca bkz. G.H., **Fuhrmann Henschel**, Ullstein Theater Texte, 4976, Frankfurt a.M. vs. 1983, s. 24, 50). Alman edebiyatında "halk türküsü montajı" tekniği ve işlevi konusunda daha geniş bilgi için bkz. Otto Holzapfel, **Spuren der Tradition**, Folkloristische Studien. Studien zur Volksliedforschung, Bd. 6, Bern vs. 1991, s. 83-90 (Volksliedzitate: Alfred Döblin "Berlin Alexanderplatz"). Türkiye'de buna benzer bir çalışmayı Cemal Kurnaz gerçekleştirmiştir: **Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Denemeler**, Akçağ Yay. 52, Ankara 1990, s.17-24 (Tanpınar ve Türküler).
  - 4) 1500'lerden beri kullanılan "die grüne Seite" deyimini, konuşanın sağ yanını ifade eder. Bkz. Küpper, Heinz, **Handliches Wörterbuch der deutschen Alltagssprache**, Fourier Verlag, Wiesbaden (o.J), sv.

KAYNAKÇA

- Aytaç, Gürsel: **Yeni Alman Edebiyatı Tarihi**, Gündoğan Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1992.
- Deutsche Volkslieder mit ihren Melodien: Balladen**, Bd. VI/2, hrsg. vom Deutschen Volksliedarchiv, Freiburg in Breisgau 1976.
- Knorr, Ernst-Lothar von (Hg.): **Deutsche Volkslieder**. 168 Volkslieder und Volkstümliche Lieder, Reclam Universal-Bibliothek, Nr. 8665, Stuttgart 1981.
- Schütz, Erhard, Jochen Vogt u.a., **Einführung in die deutsche Literatur des 20. Jahrhunderts**. Bd. 1: Kaiserreich. Grundkurs Literaturgeschichte, Westdeutscher Verlag, Opladen 1977.
- Sevim, Acar: **Sanayileşme-Edebiyat İlişkileri Açısından Alman Naturalizmi**, İşaret Yay., Bilimsel Araştırma Dizisi: 11, İstanbul 1991.
- Ünlü, Selçuk: **Genel Çizgileriyle Sosyolojik Açından Yeni Alman Edebiyatı Tarihi (1500-1900)**, 2. Baskı, Konya 1993.
- Rinsum, Annemarie und Wolfgang van: **Lexikon literarischer Gestalten. Deutschsprachige Literatur**. Kröner Verlag, Bd. 420, Stuttgart 1988.

Ludwig Richter

Bertram Wallrath (Hg.), **Die schönsten Volkslieder...**,

Knauer 2897, München 1990, s.120.